

RYVETETTY ENKELI. SUOMALAISSTILAIEN NEUVOSTO- LIITTOLAIISIIN NAISSOTILAIISIIN KOHDISTAMA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA JA SODAN SUKUPUOLITTUNUT MIELENMAISEMA

Ville Kivimäki

Käsittelen artikkelissani suomalaissotilaiden seksuaalista väkivaltaa neuvostoliittolaisia naissotilaita kohtaan toisen maailmansodan aikana. Tässä tapauksessa seksuaalista väkivaltaa ovat raiskaukset, seksuaalinen ahdistelu sekä ruumiin seksuaalinen häpäisy. Pyrkimyksenäni on ymmärtää näiden tekojen taustavaikutteita ja nähdä ne sodan sukupuolittuneesta mielenmaisemasta käsin. Tästä syystä analysoin laajasti suomalaissotilaiden sukupuoleen liittyviä fantasioita, pelkoja ja käsityksiä, vaikkeivät nämä kuvaukset aina suoraan liitykään seksuaaliseen väkivaltaan. Väkivallan ymmärtäminen ei tässä yhteydessä tietenkään tarkoita tekojen hyväksymistä. Yhdyn silti Lisa S. Pricen näkemukseen, jonka mukaan raiskaajasotilaita ei tule käsitellä ”hulluina” tai ”pahoina”, sillä tällöin ilmiö itse jäisi selittämättä ja lopputuloksena olisi pelkkä tutkijan moraalinen ylemmyydentunto suhteessa raiskaajiin. Sotaraiskaukset lohkottaisiin näin pois turvalliseen epänormaalien, sairaan tai pahan sfäärin, josta käsin ne eivät pakota ”objektivistia” tarkkailijaa arvioimaan uudelleen käsityksiään ihmisestä

ja inhimillisestä – toisin sanoen omasta minästä (Price 2001, 211–212).

Aineistonani ovat suomalaisten sotaveteraanien kertomukset neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1973 keräämässä *Korsuperinne*-muistitietoaineistossa. Asiaa ei keruukilpailussa vastaajilta kysytty¹, vaan he ottivat sen omaloitteisesti esiin. *Korsuperinne*-aineistoa on kaikkiaan noin 12 000 sivua. Olen käynyt systemaattisesti läpi kaikki muistelmankohdat, joista on merkintä sisällysluettelon kohdissa ”Suhdautuminen viholliseen” ja ”Naiset, lotat ja sotaheilat”.

Muistelma-aineiston pohjalta on mahdoton sanoa mitään tarkkaa seksuaalisen väkivallan määrällisestä laajuudesta. *Korsuperinne*-kilpailuun saapui muistelmia yhteensä 265 kappaletta. Viitteitä neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta on yhteensä 10. Näistä kolme on omakohtaisia todistuksia, neljä perustuu toiselta henkilöltä kuultuun tietoon ja loput kolme ovat viitteelli-

1. Lähimmäksi osuvat korsuperinteen keruuilmoituksen yksittäiset alakohdat ”naiset puheissa ja todellisuudessa” sekä ”seksuaalivaikkeudet”. Keruukilpailun pääpaino on kuitenkin I. Korsuporukassa yhteisönä, yksilöinä ja elämänmuotona, II. Korsuporukan henkissä perinteessä ja III. Korsuasumiseen liittyvissä teknisissä ja arkisissa muistoissa.

siä mainintoja, joissa väkivaltaa ei suoraan todeta, mutta se on luettavissa rivien välistä.² Yhdessä mukaan lasketussa muistelmassa (A6) nainen on itäkarjalainen siviili, mutta tapahtumakonteksti on vastaava kuin suomalaissotilaiden kohdatessa neuvostonaissotilaita, ja kertomus toimii näin tärkeänä vertauskohtana naisotilaiden kohtelulle. Ottaen huomioon, ettei muistelijoita millään tavoin kehoitettu nostamaan äärimmäisen vaikeaa asiaa esiin, pidän mainintojen määrää aineistossa sikäli merkittävänä, ettei kyse ole vain muutamasta yksittäistapauksesta. Neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta voidaan harkiten puhua ilmiönä, jonka olemassaolo tiedostettiin suhteellisen laajalti sotilaiden parissa.

Raiskauksia sodassa on aiemmin tarkasteltu muun muassa kulttuuristen representaatioiden kautta: kuinka raiskaus on esitetty, miten kulttuurin kuvasto ja sanasto on luonut maaperää naisiin kohdistuneelle väkivallalle sodassa sekä miten mieheyden ja naiseuden erilaiset kulttuurikonstruktiot ovat rakentaneet seksuaalisen väkivallan dynamiikkaa (ks. esim. Marttila 2003; Marttila 2005; Sarromaa 2004; Valenius 2004; myös Jokinen 2000, 150–151). Toisaalta sotaraiskauksia on tutkittu miehisen psykologian ja ryhmäkäyttäytymisen näkökulmasta, jolloin (joukko)raiskaukset vahvistavat miesjoukon keskinäistä yhteenkuuluvuutta ja ryhmäpaine ajaa vastentahtoisiaakin sotilaita raiskaamaan, naisuhri näyttäytyy sotilasmiehen egoa pönkittäväenä Toisena ja miehisen seksuaalisuuden yhdistyminen väkivaltaiseen alis-

tushaluun tuottaa raiskauksia (ks. esim. Goldstein 2004, 362–373; Price 2001; Valenius 2004).

Molemmat lähestymistavat ovat tärkeitä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan pidä mielekkäänä rajautua vain sukupuolisen väkivallan representaatioihin muistelmateksteissä. Kuvastusten palauttaminen diskursseiksi ja representaatioiksi sivuuttaa mielestäni olennaisen kysymyksen tekijöiden (ja samalla teoista kieltäytyneiden) intentioista ja yksilöllisistä toimintavaihteista. Keskeinen tutkimustehtäväni on kuvata sukupuolisen väkivallan psykkinen konteksti, ja hahmotan siis aineistoni suhdetta laatijoidensa sisäiseen mielenmaisemaan – en niinkään sen viittaussuhdetta kulttuurisiin kuvastoihin ja diskursseihin. Kun kuvaan seksuaalista väkivaltaa ja sen kontekstina tiettyjä käsityksiä mieheydestä ja naiseudesta, voitaisiin näitä kuvia hyvin tulkita kulttuurin rakennelmina, joita tutkija lähtee purkamaan. Kun lähdetekstit ja -kuvat eivät kuitenkaan ole olemassa ainoastaan teksteinä, vaan ne ovat samalla tekstuaalisia ilmentymiä laatijansa kokemuksista, mielestä ja jostain todella tapahtuneesta, voidaan lähteistä lukea myös näitä viittaussuhteita. Otan siis konstruktiot todesta *koettuna todellisuutena*, ja selvitän sitä, millä tavoin ne kuvaavat suomalaissotilaiden mielenmaisemaa ja seksuaalisen väkivallan kulttuurivaihteista psykodynamiikkaa.

Tutkimuksen lähteet tarjoaisivat runsaasti aineksia myös varsinaiselle muistitietotutkimukselle. Artikkelissani muisti ei kuitenkaan problematisoidu keskeiseksi tutkimuskohteeksi. Aineisto osoittaa vakuuttavasti, että muis-

2. Yhdessä muistelmassa on sekä suora todistus että toisen käden kautta saatu tieto, mainintoja on siis yhteensä yhdeksältä henkilöltä. Viitataan näihin *Korsuperinne*-aineiston muistelijoihin tekstissä tunnus-teilla A1–A9. Niihin muistelijoihin, joita käytän laajemmin sodan sukupuolidynamiikan kuvaukseen, viitataan tunnuksilla B1–B26.

telmien taustalla on todellista, tapahtunutta seksuaalista väkivaltaa³. Muutamissa muistelmissa on todellakin piirteitä, jotka viittaavat *warloreen*, kauhutarinaperinteeseen tai kiertäviin huhukertomuksiin (selvimmin A7). Asetelma on tosin nurinkurinen: onhan *atrocities*-kertomuksia tavattu levittää nimenomaan vastapuolen julmuuksista (Peltonen 1996, 47–50, 191–202). Selkeä enemmistö käyttämistäni muistelmista ei kuitenkaan täytä huhu- tai kauhutarinoiden ominaispiirteitä. Lähtökohtana on, että vaikkei muistitieto taivukaan notkeasti sen selvittämiseen, mitä todella tapahtui, on se subjektiivisesti ja psykologisesti totta kertoessaan muistelijoiden tietyille tapahtumalle antamista merkityksistä (Portelli 2006, 55–57). Aineistoni perusteella olisi vaikea ryhtyä rekonstruoimaan seksuaalisen väkivallan tilannesidonnaisia sosiaalipsykologisia tekijöitä. Sen sijaan seksuaalisen väkivallan syvemmän psykodynamiikan analyysi on mielestäni mahdollista: väkivaltaa selittävät sukupuolittuneet jännitteet ovat aineistossa selvästi nähtävissä, eikä ole syytä olettaa, että nämä jännitteet olisivat syntyneet myöhemmin sodan jälkeen tai vasta muistelutilanteessa.

VÄKIVALTAISIA KOHTAAMISIA

Pohjois-Karjalan museon kokoelmissa säilytettävässä valokuvassa kuollut, puoliksi riisuttu naissovitilas makaa maassa polun vieressä. Naisen silmät ovat auki ja hänen alaston alaruumiinsa on peitetty neuvostoliittolaisella sotilasmantelilla, jonka alta pistävätesii kengistä riisutut jalat. Päällä olevia paitoja on nostettu niin, että vatsa näkyy paljaana ja toinen rinta

osittain. Ympäri on viskottu ilmeisesti uhrille kuuluneita esineitä: kaasunaamari, käsikranaatti, suikkapäähine, leipälaukku. Kuvan vasemmalla reunassa näkyy puoliksi suomalaissovitilas, joka katselee naista toinen käsi lantioillaan. Taustalla marsii polkua pitkin neljä sotilasta, heistä näkyvät vain jalat. Suomalaissovitilaiden kasvoja kuvassa ei ole. Naisen oikean jalan vieressä lojuu metrin mittainen, toisesta päästään teroitettu noin 20 sentin matkalta tummunut puuseiväs. On mahdoton varmasti sanoa, onko teroitettun pään tumma aine vain maasta jäänyt jälki vai verta. (PKM 1)

Noin miljoona naista toimi eri tehtävissä puna-armeijassa vuosina 1941–1945. Puna-armeijan naissovitilaita löytyi aivan etulinjasta ja he toimivat yhtä vaarallisissa tehtävissä kuin miehetkin (Pennington 1997; Merridale 2005, 143–144). Yksi näistä sadoistatuhansista naissovitilaita oli päätenyt suomalaissovitilaiden käsiin. Valokuva sijoittuu saman sovitilaan omalla kamerallaan ottamaan kymmenien kuvien sarjaan, jotka on kuvattu kesällä ja syksyllä 1941 Sortavalan ympäristön ja Itä-Karjalan taisteluista. *Korsuperinne*-aineistossa on kuvauksia samalta ajalta, jolloin hyökkäävät suomalaisjoukot kohtasivat saarrettujen ja ekseyneiden neuvostosovitilaiden joukossa myös naissovitilaita:

Kuolleita miehiä, kuolleita hevosia. [...] Sivutieltä tulee kieseissä hevosella pari neiti-ihmistä, venäläisiä. He laskeutuvat alas, ovat keskellä tietä neuvottomina, hätäisinä. Piiri taajenee heidän ympärillään ja tietysti kättä pöksyn sisään. Joku huutaa: – Antakaa tyttöjen mennä! (A1, 16; myös A1, 17; B10, 14.)

3. Tätä käsitystä tukevat seksuaalisesta väkivallasta todistavat valokuva-aineistot, joita löytyy eri lähteistä. Artikkelin rajoitetun pituuden vuoksi rajasin valokuva-aineiston tästä tekstistä pois, ja käsitellen valokuvia myöhemmin toisaalla.

”Tauno” kohtasi metsässä itäkarjalaisen siivilinaisen. Ensimmäinen ajatus on väkivaltainen, mutta raiskaus jää kuitenkin vain aikeeksi:

Nainen oli kaunis kuin kuva, vaaleat pitkät palmikot, kehystivät persikan punertavia kasvoja. Täyteläiset huulet olivat raollaan paljastaen helmenvalkoiset hampaat. Silmät olivat siniset ja katseesta pelkistyi hätäntynyt pelko. Sopusuhtainen vartalo oli jännittyneenä, kuin pakoon aikoen. Seisoimme liikkumatta – mielessä viivähti hetken ajatus voittajana omistaa tuo kaunis nainen – niin kuin aikojen alusta on ollut naisen kohtalona tulla hävinneenä häväistyksi. (A6, 60–61.)

Kaikki vangiksi jääneet naiset eivät olleet vain pelästyneitä ja avuttomia – he saattoivat myös kamppailla ankarasti (esim. B6, 8–9). Valokuvan naissoitilaan viimeisiä vaiheita ei tiedetä, mutta ne sijoittunevat yllämainittuihin konteksteihin. Yhtäällä yksittäinen suomalaissoitilas kohtaa metsässä ”vihollisnaisen” ja ymmärtää tämän olevan yksin hänen armoiltaan. Toisaalla uhkaava sotilaskokko kerääntyy hätäntyneen naisvängin ympärille – eikä aina joukosta löydy hillitsijää miesten käydessä käsiksi. Kolmannessa tapauksessa naissoitilas antautuu vasta kiivaan taistelun jälkeen ja mahdollisesti haavoittuneena. Ehkä näin oli käynyt myös valokuvan sotilaille, jolla oli ollut aseensa ainakin käsikranaatti.⁴

ETEERISEN ENKELINAISEN IDEALISAATIO

Sota kärjistää yhteiskunnan sukupuolijakoa ja jakaa miehiä ja naisia rauhan aikaa voimakkaammin selkeärajaisiin maskuliinisiin ja feminiinisiin

sfääreihin (Higonnet & Higonnet 1987, 36, 41). On hyödyllistä nähdä polarisoitunut sukupuolijako ennen kaikkea identiteettikäsytystenä ja ideologisena kärjistymisenä, jolla ei välttämättä ollut yhteyttä miesten ja naisten elämänpiirien konkreettiseen eriytymiseen (vrt. Goldstein 2004, 301, 304–306), hoitivathan naiset sodassa monia aiemmin ”miehisiksi” katsottuja töitä, ja sotilaskoti- sekä lottatoiminnan myötä naisia oli varsin runsaasti jo heti etulinjan takana. Sodassa kävi todeksi rauhanajan armeijan ja sukupuolijärjestelmän rakentama asetelma miehistä aseellisina maanpuolustajina ja naisista suojeltavina kansakunnan säilyttäjinä (Ahlbäck 2006, 10–11, 126). Voidaan arvioida, että sodan synnyttämät sukupuolirajojen ylitykset vahvistivat tarvetta sukupuoli-identiteettien terävään rajanvetoon.

Tätä taustaa vasten etulinjan sotilaiden suhtautuminen suomalaisnaisiin polarisoitui vahvasti kahtia. Suojelija–suojeltava-asetelma edellytti naisen idealisaatiota miesten uhrausten arvoiseksi puhtaaksi objektiksi, johon sotilaiden ihanteelliset tunteet kiinnitettiin (vrt. Goldstein 2004, 304–316). Sairaanhoidajana Äänislinnassa työskennellyt naismuistelija kertoo, kuinka hän lähti ystävänsä kanssa salaa vierailemaan etulinjan korsiin Karhumäessä. Kuvauksesta näkyy hyvin, kuinka naiset saavuttivat etulinjan miesten mielissä jumalaista lähentelevän aseman, mutta myös monien naisten tapa nähdä rintamamiehet liki myyttisinä mieshahmoina ja suojelijoina:

Jokainen voi kuvitella, millainen ilo syntyi, kun kaksi tyttölästä astui korsiin ovesta sisään. [...] Ennen autoon astumistamme teimme kuitenkin muistoksi ’kauniit’ naisten jalanjäljet puhtaaseen lumeen. Jäljet ympäröitiin

4. Myös kirjailija Irja Virtanen (2006/1956, 205–206) kuvaa pitkälti omakohtaisiin kokemuksiinsa perustuvassa romaanissa *Kenttäharmaita naisia* sairaanhoitajana toimineen neuvostonaissoitilaan raiskauksen hänen jäätyään haavoittuneena suomalaisten vangiksi.

asianmukaisin juhlallisuuksin kuusi aidalla. Paluumatkamme oli unohtumaton. Sinä yönä oli jalkaväellä vaihtovuoro. Siellä täällä metsikössä istui joukko miehiä lämmittelemässä pienen nuotion ympärillä. Toiset hiihtivät lumipuvuissaan määräpaikkoihinsa. Näen vieläkin silmieni edessä hämärän yön, hohtavat hanget ja hiihtävät miehet. Täällä täytti Suomen mies velvollisuuttaan. (SATA 71, 18211.)

Vastaavia kuvauksia naisiin kohdistuneesta palvonnasta löytyy runsaasti *Korsuperinne*-aineistosta: naisten jäätyneitä kengänjalkia säilytettiin aarteina, satunnaisia lotilta unohtuneita vaatekappaleita aseteltiin korsujen kunnipaikoille, naisten kirjeitä ja valokuvia ripusteltiin nähtävillä (esim. B11, 8; B16, 7–8; B22, 5–6; B9, 1). Naiset etääntyivät miesten arki maailmasta ihannoituksi ja unelmoiduiksi puolijumaliksi, jotka symboloivat kotia, puhtautta, uskollisuutta, hellyyttä, rauhaa ja lämpöä vastakohtana miesten likaiselle ja julmalle rintamaelämälle. Tuon puhtoisen turvaaminen toi elämään mielekkyyttä (esim. B13, 10; B20, 118–119, 125–126; B21, 58; vrt. Gubar 1987, 246, 251). Naiset siis irtautuivat miesten arjesta ja siirtyivät uuteen mielenmaisemaan: ”naisesta tulee vähinerin suorastaan satuolento, enkeli” (B2, 26).

Naisen idealisaation keskeinen elementti oli naisten persoonattomuus ja etäinen saavuttamattomuus. Osalle miehistä oli oman mies- ja sotilasidentiteetin kannalta tärkeää pitää naiset juuri täällä etäisessä, konfliktittomassa sfäärissä, jota vasten sotilassuojelijan minäkuva rakentui (vrt. Theweleit 1985a, 138–139, 145–158, 161; Goldstein 2004, 314). Naisten ylevöittäminen puhtaiksi objekteiksi saattoi suojella sotilasta omilta narsistisilta toiveilta ja aggressioilta, jotka projisoitiin toisiin sotilaisiin. Kahden lotan vierailu etulinjan korsussa ja heidän kohtelias torjuvuutensa muutamien sotilaiden lähentely-yrityksiä kohtaan herätti ”Pentissä” tyytyväisyyttä:

Tunsin voimakasta mielihyvää näitä eteerisiä naisia kohtaan. He koettivat ja, – onnistuivatkin miellyttämään meitä juuri sinä naisellisuuden ilmentymänä, jollaisena jokainen nainen jollekin miehelle kerran hehkuu ennen alistumistaan jonkun määrätyn miehen omistukseen. Omista kauniista ajatuksistani huolimatta pelkäsin joidenkin toverieni puolesta kuitenkin, ettei heidän ajatuksensa olleet yhtä platoonisia. (B6, 10.)

Ilona Kemppainen (2006) on osoittanut, kuinka suomalaisotilaan ”hyvä sankarikuolema” oli nimenomaan äidin puolesta annettu uhri ja kuinka sotaleskien ja kaatuneiden sotilaiden morsiamien suru jäi sankarikuolemaetoksessa äitien surun varjoon. Kemppaisen mukaan tässä oli osin kyse hyvän ja pyyteettömän uhrin erottamisesta kaikesta seksuaalisesta, johon vaimojen ja morsiamien olemassaolo mahdollisesti viittasi (Kemppainen 2006, 234–243). Myös monissa niissä *Korsuperinne*-muistelmissa, joissa puhdas nainen tarjoaa sotilaiden ponnisteluille ja uhrille merkityksen, nainen ottaa ”eteerisen neitsytmorsiamen” lisäksi äidin ja sairaanhoitaja-sisaren hoivaavan roolin. Todellinen tai symbolinen äitiys oli myös naisen turvapaikka, joka siirsi hänet pois mahdollisten lähentely-yritysten tai seksualisoivan puheen ulottuvilta (esim. B12, 16; B23, 12; B24, 37; Kinnunen 2006, 139). Lääkintäupseerina toimineen ”Riston” kuvauksessa kuolevan sotilaan viime vaiheista on jotain liki täytty-myksellistä:

Haavoittunut kertoo kodistaan, läheisistään, pyytää lähettämään terveisiä. Hoitajalla on vaikeaa, kyöneleet eivät ole kaukana. Hän lupaa tehdä kaiken mitä potilas pyytää. Tajunta hämärtyy, mutta ote kädestä on kiinteä. On joku ote, joka pitää kiinni tästä elämästä. Hoitajatar on äiti, vaimo, morsian, tai nainen ylipäänsä. Tuskaa ei ole, kiitollinen katse koettaa tavoittaa hoitajatarta. Tajunta himmenee, potilas siirtyy pian uusille maisemille. (B21, 58.)

Lohduttava, puhdas nainen oli sotilain viimeinen ote elämästä – ”Riston” kuvauksessa hyvin konkreettisesti, mutta useiden sotilaiden muistelmien perusteella myös symbolisemmalla tasolla. Miehekäs sotilaallisuus ja uhri olivat lunnaat mitään vaatimattomaan ja sellaisenaan hyväksyvään äidinsyliin.

SEKSUAALINEN NAINEN JA HAURAS MIEHEYS

Edellä kuvattu naisten idealisaatio johdattaa tulkintaa kohti Klaus Theweleitin klassista tutkimusta *Männerphantasien 1–2* (1985a; 1985b). Theweleitin mukaan ensimmäisen maailmansodan jälkeiset saksalaiset *Freikorps*-sotilaat olivat kasvaneet häpeämään kaikkea elävään kehollisuuteen, seksuaalisuuteen ja naisellisuuteen viittaavaa itsessään, ja he rakensivat tätä vastaan sotilaallisen panssarin, jonka tuli pitää miesegoa koossa. *Freikorps*-sotilaiden kirjoituksissa suhde naisiin oli latautunut ”puhtaita sisar-äitejä” palvovaksi ja samalla siilmittömän murhaavaksi ”tikaisia punikkinaisia” kohtaan. Tappaessaan punaisia naisia ja naissotilaita sotilaat ylläpitivät ihanteellista sisar-äiti -kuvaansa ja tuhosivat omaa miespanssariaan uhkaavia lämmön, seksuaalisuuden ja ylitsevuotamisen tunteita, joita proletaariset naiset herättivät (Theweleit 1985a, esim. 308–312, 513–520, 525). Puhuttaessa raiskauksista Theweleitin tulkinnassa on keskeis-

tä, ettei sotilaiden murhaava toiminta ollut freudilaisen käsityksen mukaista symbolista raiskausta tai ”penetraatiota pistimellä”. Tarkoitus oli nimenomaan tappaa ja tukahduttaa – ei olla suoraan seksuaalisesti aktiivinen, vaikka tapessaan sotilaat pyrkivätkin ”turvallisesti” lähestymään sekä kammottavaa että houkuttavaa seksuaalisuuttaan (Theweleit 1985a, 229–252).

Vaikka saksalaissojareiden miesfantasiat eivät tarjoakaan suoraa mallia suomalaissotilaiden käyttäytymisen selittämiseksi⁵, Theweleitin tutkimus selkiyttää sen naistoisuuden luonnetta, joka käy ilmi myös *Korsuperin*-aineistosta. Naisten edustama toiseus ei ollut ainoastaan miesryhmää kiinteyttävä ja miesegoa ulkoapäin rajaava vastapooli, vaan osa miesegoa itseään. Omia tiedostamattomia tunteita, fantasioita ja pelkoja kiinnitettiin naisiin, joista tuli näin minän käsittelyn objekteja. Suunnatessaan toimintansa naisia kohtaan sotilaat käsitelivät ensisijaisesti omaa minäänsä ja sen latautumia, mikä näkyy kyvyssä sekä äärimmäiseen sadistisuuteen että palvovaan ihailuun – toiminnan kohde ei ollut varsinaisesti toinen reaalin ihminen, vaan oma mieli. Sekä suomalaissotilailla että *Freikorps*-miehillä suhde seksuaalisuuteen ja naiseuteen oli keskeisessä roolissa sotaisen käyttäytymisen motivoijana ja sotilasmiehisen minän rakentajana.

Ihannoidun, puhtaan naiseuden vastapuolena oli korsujen härski huumori ja äärimmäisen seksuaalisoitunut puheenparsi (Pipping

5. Theweleitin tulkin historian historialliset ehdot ovat varsin laveat: ylä- ja keskiluokkaisten saksalaispoikien tukahduttava kasvatus, isien poissaolo ja sotilaallinen junkkerikasvatus kadettikouluissa ja armeijassa. Tutkimuksen radikaaleinta ainesta onkin käsitys fasisisesta psykeestä länsimaisen historian valtavirtana, ei poikkeamana (esim. Theweleit 1985a, 276, 459–461; vrt. Siltala 1994). Nämä ehdot eivät silti varauksetta täyty suomalaissotilaiden enemmistön kohdalla, eikä muistitieto seksuaalisesta väkivallasta neuvostonaissotilaita kohtaan vastaa Theweleitin kuvauksia jäykistyneistä, sotilaspanssariaan ylläpitävistä tappajista. Suomalaissotilaiden suhde naisiin ei noudattanut yksivivaisesti samaa luokka-asetelmaa kuin ylä- ja keski luokkaisten *Freikorps*-sotilaiden ja proletaaristen naissotilaiden välillä oli.

1978/1947, 179, 184–189) sekä joissain porukoissa erilaiset pornografian muodot (esim. B19, 2; B8, 259–260; B5, 7; B14; B15). Juuri tämä seksuaalinen symbolitaso *Theweleitin Freikorps*-miehiltä puuttui: seksuaalisuutta ei kyetty käsittelemään muutoin kuin väkivaltaisesti tukahduttamalla. Tärkeä jako *Korsuperinne*-muistelmissa näytetään tehdyn omiin, ”erityisiin” naisiin – äiteihin, vaimoihin, morsiamiin, siskoihin ja tyttäriin – sekä ”yleisiin” naisiin – joko tiettyihin ”kevytkenkäisiin” tuttavuuksiin tai naisiin yleisenä kategoriana (B13, 9; B24, 15–16; Pipping 1978/1947, 184–185). Kun jakolinja kulki näiden välissä, saattoi sama mies yhtä aikaa uneksia uskollisesta ja puhtaasta naisihanteesta ja kokea naisen (alistavan) seksuaalisen halun kohteena. Korsu yhteisön suhtautumisessa naisiin ilmeni selvä madonna-huora -dikotomia.

Talvi- ja jatkosodan suomalaissotilaita on totuttu pitämään karskin miehen arkkityypinä, mutta sankarimaineen alle on kuitenkin jäänyt näiden miesten nuoruus, kokemattomuus ja epävarmuus. Mieheyden hauraus voi auttaa selittämään korostettua kovuutta ja myös misogyniaa. ”Kauno” kertoo, kuinka hän nyt vanhempana on jutellut veteraaniporukoissa kunkin sota-ajan naisseikkailuista, joilla korsuissa kerskailtiin ja mitattiin miehisyttä:

Melkoisen paljon yhteispiirteitä niistä löytyi. Harvoin päästynä noille hameväen ulottuville, oliko sitä nyt epävarma itsestään, taikka muuten niin takalukossa, eivät ne temput monastikaan ottaneet luonnistuaakseen. Niistä näki valveunia, yölläkin ne kummittelivat, ja hartaasti aikoi olla sellainen Rasputiini, kun vain naisen näkee, mutta käytännössä siihen tuli jokin mutka... Mikä, ehkä ne ovat niitä sie-lullisia estymiä???? (B2, 32, myös 30.)

Sotilaiden kokemattomuudesta kertoo muistelijan arvio siitä, että ”[u]seimmilla näistä nuorista ei ollut vielä koskaan ollut todellisia seksuaalisuhteita” (B3, 3). Toinen muistelija kuvaa seksuaalista epäonnistumista:

Viimein hän kertoi minulle, kaksin kun oltiin. Kun hän meni lomalle, hänen piti olla kaikin puolin teräkunnossa naisen viereen. Mutta hän ei pystynyt mihinkään. Hänen siitin ei jäykistynyt ollenkaan, ei koko loman aikana. Se oli siihen aikaan kauhia asia, niistä ei ollut soveliasta puhua. Epäonnistumisista nimitätin. (B1, 3; myös B7, 210.)

Yllämainituista kertomuksista käy ilmi, kuinka hataralla pohjalla nuorten miesten seksuaalisuus ja itsevarmuus usein olivat. ”Miehen arin alue” oli juuri seksuaalisuus, ja samalla kun ”menestys” tällä saralla koettiin todellisen miehen mittana, ”häpeälliset” epäonnistumiset osuivat suoraan miehen itsetuntoon. Seksuaalisuus oli (ja on) miehille usein suorittamista, jossa oma miehinen minuus oli aina vaakalaudalla (Grönfors 1999, 225–227; myös esim. Säävälä 1999, 63–64). Miesten asema korsuhierarkiassa saattoi osin rakentua näiden miehuuskokeiden varaan, sen perusteella vedettiin rajaa miehiin ja poikiin (vrt. Pipping 1978/1947, 186; Flood 2007). Nuoruus ja kokemattomuus kasvattivat sotilaiden jännitteistä suhdetta etäisiksi koettuihin naisiin, joita miehet yhtä aikaa halusivat ja pelkäsivät. Ainakin sotilaiden mielikuvituksessa nainen kykeni kyseenalaistamaan miehuuden ja tuottamaan suunnatonta häpeää – miehen kykenemättömyyden osoittava nainen herätti kammoa ja tätä kautta patoutunutta misogyniaa (Goldstein 2004, 371–373).

Jos kotiaan puolustavia sotilaita kannusti uhrauksiin aiemmin kuvattu lohduttava äidinsyli, valloittavaan hyökkäykseen ajoi epävarmaa mieheyttä vahvistava, miehelle ”antautuva” seksuaalinen nainen (vrt. Bourke 2000, 15, 30–33; Goldstein 2004, 349–351). Rynnäkkö vihollisen kimppuun saattoi rinnastua naisen ”valloittamiseen” tai ”ottamiseen”, kuten käy ilmi ”Veikon” kuvauksesta juuri ennen hyökkäystä kesällä 1941:

Eräs muutaman päivän kadettikoulussa ollut aivan nuori kadettivänrikki kehui saaneensa silloin samana yönä, kun Tyrjän taistelu alkoi

ja kun oltiin jo hyökkäysvalmiina: – ja me oltiin siinä polulla ja kapteeni ratsasti meidän ylitsemme – Nyt kerrottuna tuo ei tunnu mil-tään, mutta silloin siinä oli hohtoa. Siinä oli jo sitä Ateenalaisten laulun henkeä. Isänmaan puolesta pian hyökkäykseen lähtevä saa siinä vielä viime tipassa. Vaiti me kuuntelimme sitä ylvästä kerskua, mutta sitä enemmän se elätti meissä ajatuksia jatkamaan tuohon tarinaan lisää. (B18, 18.)

Riippumatta tarinan todenperäisyydestä sotilasjoukko otti sen omakseen ja omi samalla toimintansa imaginääriseksi objektiksi kertomuksen naisen, joka kiinteytti ryhmää ja herätti tunteita kunkin sotilaan omasta ”valloittavasta” ja ”hyökkävästä” mieheydestä.

Tässä toisaalta äärimmäisen seksuaalisoi-tuneessa, toisaalta etäisiä naisia palvovassa mieskulttuurissa suhde naisiin rakentui voimakkaan latautuneeksi (vrt. Kühne 2002, 238–239). Miesten vuosiksi venynyt oleskelu kuolemanvaarassa rintamalla ja naisten suhteellisen turvattu asema kotona saattoi herättää myös epämääräistä katkeruutta, etenkin jos nousi epäilyjä naisten uskollisuudesta tai lottien (kuvitellusta) kevytkenkäisyydestä saksalaissotilaiden tai takarintaman upseerien kanssa (Junila 2000, 146–165; Kinnunen 2006, 138–139; vrt. zur Nieden 2002). Tämä voitiin kokea ylenkat-seena rintamamiehiä ja heidän uhriaan kohtaan (B18, 20; B25, 10). Kun vaaditut uhraukset kas-vavat ja vastaavasti odotettu lunastus uhrauk-sista etäännyty, ”mies suojelijana - nainen etäise-nä suojeltuna” -asetelmasta ei ole pitkä matka misogyniaan (Gubar 1987, 240, 247, 250–252).

RAISKATTU RUUMIS SIJAI-SKÄRSIJÄNÄ

Suomalaissotilaiden kohtaamat neuvosto-liittolaiset naissotilaat osuivat tähän ristiriitaan väliinpuotoajina. Heistä tuli instrumentti, jolla osa suomalaissotilaista teki naisista ”huoria” ja rankaisi heitä sijaiskärsijöinä miehen omista

tunneistiriidoista ja pelosta. Neuvostonais-sotilaita ei turvannut kansallisuuteen tai etni-syyteen kiinnittyvä sukupuoliasetelma miehis-tä suojelijoina ja naisista suojeltavina (vrt. Beck 2004, 327–332; Marttila 2003, 73–76). Jäljelle jäi se, mikä suomalaisnaisen idealisaatiosta oli loh-kottu pois: naisen keho halun, vallankäytön ja sukupuoli-sen väkivallan kohteena.

Latautunut suhde naisiin käy ilmi esimer-kistä, jossa joukko neuvostoliittolaisia sotilaita oli jäänyt tulitaistelun jälkeen kuolleina rintama-linjojen väliin. Mukana oli ollut myös yksi nuori naissotilas. Tieto tästä levisi suomalaissoti-laiden parissa, ja kaksi sotilasta lähti omin päin tutkimaan vainajia. He joutuivat miinakenttään toisen kuollessa ja toisen haavoituessa vai-keasti. Ankarista kielloista ja hengenvaarasta huolimatta toinenkin kaksikko lähti etsimään naissotilasta linjojen välistä; heistäkin toinen kuoli ja toinen haavoittui. Tämäkään onnetto-muus ei vielä riittänyt, vaan seuraavan yön aikana saatiin kaksi haavoittunutta seikkailijaa lisää; tuloksena oli siis yhteensä kaksi kuollutta ja neljä haavoittunutta suomalaissotilasta, joi-den ainoa motiivi riskinotolle näyttäisi olleen uteliaisuus ”nuorta ja kaunista” kuollutta nais-sotilasta kohtaan (A2, 64–65). Naissotilaisiin kohdistuneesta nekrofiilisesta kiinnostuksesta kertovat yhden muistelijan kuvaus näkemäs-tään valokuvasta, jossa kuollut naissotilas oli osittain riisuttu, kun ”[j]oku oli tietysti suorittanut omia tutkimuksiaan” (A4, 91) sekä kuulopuheena saatu tieto:

Kyllä siellä monenlaisia raakuksiakin tapah-tui. Eräs kaveri kertoi kerran, nyt hän on jo kuollut, että he olivat avanneet eräältä kaatu-neelta naiselta alavatsan ja tutkineet sisä-synnyttimet. (A3, 9.)

Juuri kuolleiden naissotilaiden seksuaalinen häpäisy ja jopa raiskaukset ovat enemmistö-nä *Korsuperinne*-aineiston seksuaalista väki-valtaa kuvaavien muistelmien joukossa (edel-listen lisäksi A5, 39–40; A7, 3; A8, 52–53; A9,

288). Mikä aiheutti näin perverssiä ”naisenkaiPUuta”, joka sai jotkut sotilaista henkensä ja vaikean invaliditeetin uhall ”tekemään tutkimuksiaan”? Mielestäni kyse oli pakonomaisesta halusta käsitellä sukupuoleen kytkeytyviä psyykkisiä latautumia jossain konkreettisesti, naiseksi tunnistettavassa objektissa. Neuvostonaissotilaat tarjosivat tähän tilaisuuden; he olivat ”vapaata riistaa”, johon suomalaissotilaiden ristiriitainen kokemus yhtä aikaa etäisistä, haluttavista ja pelottavista naisista saattoi kanavoitua seksuaalisena väkivaltana. Kuollut naissotilas oli täysin miehenkontrolloitavissa; seksuaalisuuteen ja sukupuoleen kytkeytyvät psyykkiset jännitteet oli hetkeksi pysäytetty liikkumattomaan objektiin (vrt. Oksanen 2002, 23–24).

Seksuaalista väkivaltaa ei voi selittää vain ”rationaalisesti” miesten seksuaalisen halun väkivaltaisena tyydyttämisenä. Yllä olevien esimerkkien valossa – etenkin kuolleisiin naissotilaisiin kajoamisen kohdalla – itse seksuaalinen ”nautinto” tuntuu varsin kaukaa haetulta selitykseltä toiminnalle. Nekrofilia ei enää palvelut sotilaiden ryhmäkoheesiota, vaan herätti ennemmin ristiriitaisia tunteita ja vastenmielisyyttä (esim. A8, 52–53). Tulkintani mukaan tämä osoittaa, että kyse oli ennemmin sotilaiden omaan alitajuntaan ja minäkuvaan kohdistuvasta toiminnasta. Sukupuolista väkivaltaa harjoittaneet sotilaat ottivat vihollisen naissotilaan välikappaleeksi, jonka kautta he pakottivat etäisen ja abstraktin ”naisen” valtansa alle kontrolloiduksi ja häpäistyksi objektiksi – omien fantasioiden kaltaiseksi ja niitä tyydyttäväksi esineeksi. Imaginäärisesti miehen yläpuolelle asettava, uhrauksia vaativa puhdas naisobjekti saattoi houkuttaa sotilaita riisumaan naisen kaikesta ylevästä ja osoittamaan naisen ”todellisen”, raadollisen olemuksen. Kuolleiden naissotilaiden osakseen saaman kohtelun julmuus kertonee siitä, että toiminta kohdistui todellakin enemmän miesten omaan minään ja psyykkisiin jännitteisiin kuin toiseen

ihmiseksi tunnistettuun ja tunnustettuun olentoon (”haavojen imaginäärisyydestä” vrt. myös Eifler 1999, 179–180).

”Vihollisnaisiin” kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa sodassa on tarkasteltu vastustajan kulttuurin riistämisenä. Nainen on yleisesti symboloinut kulttuurin ja kansakunnan moraalista ylevyyttä, ikaikaisuutta ja puhtautta. Häpäisemällä ja raiskaamalla vastapuolen naisia sotilaiden on katsottu sekä osoittavan vihollismiesten kyvyttömyyttä suojella omia naisiaan että ryvettävän vastustajan pyhimpiä arvoja, jotka symboloivat naisessa (ks. esim. Eifler 1999; Higonnet & Higonnet 1987, 37–38; Marttila 2005, 31–32, 43–44; Kinnunen 2006, 133–134, 147–149). Suomalaisten ruumiinhäpäisijöiden syyt toiminnalleen tuskin liikkuvat näin abstraktilla kansakuntatasolla, mutta esimerkiksi ilmeinen halu valokuvata kuolleita ja (puoli)alastomia neuvostonaissotilaita voi tästä jo kertoa. Halu riistaa vastapuolen naiset omaksi omaisuudeksi käy ilmi yhden muistelijan kertomuksessa siitä, kuinka osa suomalaissotilaista otti tavakseen etsiä naisten valokuvia kaatuneiden neuvostosotilaiden lompakoista ja asettaa niitä sitten korsiin kaikkien katseltaviksi (B26, 9–10). Sotilaallista miesegoa pönkitettiin myös haavoittuneita naissotilaita koskettelemalla ja kuvaamalla erityisesti haavoittumisia rintoihin ja sukuelimiin. Näin suomalaissotilaat rakensivat havainnoillaan eroa oman eheän miehisyytensä ja herkästi haavoittuvan naiseuden välille (A4, 91; myös B4, 2; B8, 333–334; B7, 217).

Yhteenkietoutuva seksuaalinen halu ja pelko naisten kyvystä kastroida mies ilmenevät muutamissa kuvauksissa ”vimmaisista” naissotilaista. Samoin kuin kansalais sodan punaiset naissotilaat – ”ryssän huorat” – koettiin kaikkein kiihkeimpinä ja viheliäisimpinä vastustajina valkoisten taholta (Siltala 1996; Lintunen 2006, 25–31), myös neuvostonaissotilaita kohtaan tunnettiin vastaavaa, puoleensavetävää kammaa:

Vastassamme on nyt sisukas naispataljoona. Ne eivät antaudu vangeiksi, vaan hätätilassa surmaavat itsensä. Jos he saavat vangin, niin ne nappaavat niiltä ensiksi munat pois. [--] – Päästäispä nopeasti sinne ennen kuin jääkäriporukat ehtivät nussimaan kaikki. (A9, 287; kuohinnasta myös 295; B8, 333; B7, 217.)

Armeijan hierarkkisessa maailmassa vallankäyttö ja vallanalaisuus olivat jatkuvasti läsnä. Lisa S. Pricen tulkinnan mukaan sotaraiskaukset voidaan ymmärtää sijai toimintona, jossa johtajiensa ankaran vallan alla toimineet rivisotilaat kanavoivat turhautumisensa ja kiukunsa sijaiskärsijään, ”syntipukkiin”. Price viittaa Julia Kristevan ja Frantz Fanonin kirjoituksiin: vallanalaiset inhoavat itseään alistuessaan käskettäväksi ja tämä itseinho ulkoistetaan projisoimalla se vihana ja häpäisynä raiskatuun. (Kristeva 1993, 2–4; Fanon 1967, 54; sit. Price 2001, 217–218.) Sotilaiden armoille joutuneet naissotilaat joutuivat siis kouriintuntuvasti kantamaan syyn suomalais sotilaiden omasta avuttomuudesta upseerien ja abstraktien sotalosuhteiden kurimuksessa. Lisäksi sota edellytti sotilaiden uhrausten arvoista suojeltavaa objektia, jota tehtävää palveli idealisoitu suomalaisnainen. Tästä objektista lohkottiin pois ”epäpuhaat” ja seksuaaliset ominaisuudet, jotka kuitenkin etsivät kohdettaan⁶. Aiemmin kuvattu idealisaation ja misogynian kytkös sekä rintamamiesten äärimmäisen jännitteinen suhde naiseen ja seksuaalisuuteen käyvät selvästi ilmi erään veteraanin muistelmasta:

Nainen oli sitten korsuporukamme kaukainen ja kaunein uni ja haavekuva, yksilö ha-

veilee siitä oikeasta ja omastaan. Nainen on enkeli josta unelmoidaan ja jota arvostetaan. Nainen on vertaamaton. Nainen se oikea, tietää odottaa juuri täysin uskollisena sitä miestä joka on sille naiselle luotu elämäkumppaniksi. [--] Etulinjankorsuporukanmies ei koskaan näitä naisia ajattelekaan muuten kuin saavuttamattomina aarteina. Nämä naiset ovat kaikkien alhaisten vaistojen yläpuolella. He ovat pikemminkin kaikkien miesten hyviä sisaria, kauniita, naisellisia ja puhtaita – [--] Sitten toisinaan itkettiin ja kiroiltiin että ne helvetin sakut ja kotirintaman jätkät kun pilaavat kaikki naiset. Nuoret akatkin olivat kuulemma täysiä huoria jos oli muu mies kyseessä. Rintamamies ei saanut mitään. Vaikka kuinka olis naista pussailut ja lämmittänyt, niin ei. Ei ne naiset menivät vain muiden kansänkyyn. Sakuille ne eivät perkeleet pihistele, voi helveti sentään. Puhuttiin vain tällä tavalla, vaan todellisuudessa ajateltiin aina naisesta kauniisti. (B17, 11–12.)

Etäinen nainen muuttui ennemmin latautuneeksi symboliksi rintamamiehen psyydessä kuin tasaveroiseksi ihmiseksi, jonka kokemuksiin ja tunteisiin olisi kyetty samastumaan itsen kaltaisena. Tällaisena symboliobjektina todellista naista saatettiin käsitellä kuin miehen minäkuvaa, haluja ja psyykkisiä ristiriitoja tyydyttävää esinettä tai leikkikalua, joka on olemassa vain miestä varten (vrt. Grönfors 1999, 228–229). Neuvostonaissotilaat joutuivat tämän asetelman sijaiskärsijöiksi, ja heidän kehoistaan tuli sotilaiden psyykkisten ristiriitojen ja hallintapakon näyttämöitä.

6. Samalla tavoin kuin seksuaaliset halut ja fantasiat etsivät kohdettaan, myös kiinnikkeettömänä vellovia hellyyden ja läheisyyden tunteita haluttiin sitoa johonkin objektiin. Eräs muistelija kertoo, kuinka korsuun hankittiin koira, jotta sotilaat saivat sitä silittämällä purkaa niitä ”kurkkuun nousevia tunteita, joita mies ei kehdannut toiselle ilmaista” (B22, 28).

AMBIVALENSSI VÄKIVALLAN JA SUOJELUN VÄLILLÄ

Yhtä olennaista kuin väkivallan taustasyyt on kuitenkin kysymys siitä, miksi enemmistö miehistä (ja tietenkin enemmistö suomalaissotilasta) *ei* syyllisty seksuaaliseen väkivaltaan, vaikka he saattavatkin tunnistaa seksuaalisen väkivallan potentiaalin itsessään ja toimivat samassa sotilaskulttuurissa, samojen ympäristöolosuhteiden vaikutuksessa kuin raiskaajatkin. Kysymyksen ottaminen huomioon tekee selväksi, etteivät raiskaajasotilaat toimineet kulttuurin ja olosuhteiden marionetteina: sotilaille oli aina valinnanmahdollisuus jättää raiskaamatta ja estää myös muita raiskaamasta (Price 2001, 225).

Sodassa ollut sukulaismieheni kertoi tapauksesta syksyllä 1941, jolloin hän oli oman komppaniansa kanssa saapunut itäkarjalaiseen kylään. Kylään oli jäänyt nuoria naisia, joille aiemmin paikalle saapuneet suomalaissotilaat muistelijan sanoin ”olivat tehneet pahaa”. Saapuneet sotilaat puuttuivat asiaan ja ryhtyivät suojelemaan tyttöjä toisilta suomalaissotilailta. Muistona tapauksesta sukulaismiehen jäämistöstä löytyi valokuvia itäkarjalaisnaisista yhdessä suomalaissotilaiden kanssa sekä muistikirjanen, johon naiset (tai tytöt) olivat kirjoittaneet osoitteensa sekä erilaisia muistovärssyjä.

Aiemmin mainittu ”Tauno” (A6), joka kohtasi metsässä yksinäisen ja pelästyneen siviilinaisen, muuttui mahdollisesta raiskaajasta suojelijaksi. Kävi ilmi, että nainen oli opettaja ja osa suurempaa itäkarjalaisten siviilien joukkoa, jotka olivat paenneet sotaa metsään ja jääneet suomalaisten ja neuvostoliittolaisten liikkuvien rintamalinjojen väliin:

Muistoksi minulle jäi vihollismaan tytön kauris hymy. Yksinäisinä hetkinä kapinoin kotaloa vastaan: Miksi kohtasin tämän nuoren naisen, miksi hänen ei sallittu kohdata oman maan sotilaita, jolloin olisi saanut suorittaa työtään kansansa hyväksi? Ehkä hän sortui suljetun siirtoleirin pakkokuriin, heikkoon ra-

vintoon tai sairauteen? Mene ja tiedä mikä on ihmiselämän tarkoitus? (A6, 62–63.)

Näin häilyvät hetket saattoivat erottaa raiskaajan suojelijasta. ”Taunon” ensimmäisissä havainnoissa nainen oli miehen vallanalainen, haluttava väline, jonka saattoi omistaa ja häpäistä mielensä mukaan. Tällaisesta symboliobjektista nainen paljastui kuitenkin apua tarvitsevaksi, ihmiskasvoiseksi yksilöksi, jota kohtaan ”Tauno” saattoi tuntea empatiaa. Näkyviin tulee edellä kuvattu dikotomia yhtä aikaa suojelua kaipaaviin naisiin että miesten seksuaalista ja vallanhalua tyydyttäviin esineisiin. Niinä sekunteina, jotka sotilaan katse vielä epävarmana tarkkaili naiskohdettaan; siis kategorisoi naisen ja teki hänestä siten tietyn toiminnan kohteen, valmiina olivat sekä väkivaltainen ja suojeleva toimintamodus. Ehkä ”Taunon” tapauksessa ratkaisevaa oli naisen siviili-vaatetus, joka käänsi toiminnan suojeluksi, verrattuna neuvostonaissotilaiden univormuun puettuun ”vihollisuuteen”.

Kuten esimerkki osoittaa, kategorinen erotelu raiskaaja- ja suojelijamiehiin ei toimi, vaan rajalinjat kulkevat tilannekohtaisesti yksittäisten miesten mielenläpi: molemmat toimintamallit voivat aktivoitua. Miehinen suojeleminen ja sukupuoli väkivalta eivät ole käyttäytymisspektrin vastakkaisia ääripisteitä, vaan toisiinsa läheisesti liittyviä ilmiöitä. ”Suojeleminen” on sisäankkirjoitettuna väkivallan mahdollisuus, ja jako suojelijasubjektiin ja suojeltavaan objektiin noudattaa samaa dikotomista logiikkaa kuin jako raiskaajasubjektiin ja raiskattavaan objektiin. Sota ja armeijajärjestelmä edesauttoivat sitä, että yksilöt ja ryhmät havainnoivat maailmaa dikotomisten kategorioiden kautta. Havaintojen ja käyttäytymisen harmaan sävyt heikkenivät; ne korvautuivat ääriheilattelulla suojelun ja väkivallan välillä (vrt. Marttila 2003, 65–73, 93–94).

Tämä ei silti tarkoita, että jokainen mies muuttuu raiskaajaksi tietyissä olosuhteissa tai että suojelijan ja raiskaajan välille asetettaisiin

yhtäläisyysmerkit. Suomalaissoitilla oli elämäkokemuksesta, maailmankatsomuksesta, psyykestä ja moraalista kumpuavia erilaisia valmiuksia ja alttiuksia nähdä armoilleen jäänyt nainen suojelua kaipaavana ihmisenä tai mahdollisesti sukupuolisen väkivallan kohteena. Heillä oli aina myös valinnanvapautta. Naisten suojelu ja seksuaalinen väkivalta olivat sotajärjestelmässä todellakin yhteydessä toisiinsa samalla tavoin, kuin tuhoava aggressio vihollista kohtaan on yhteydessä rakastavaan haluun suojella omia lähimmäisiä vastustajan hyökkäyksiltä. Kokonaisuutena tarkasteltuna sotajärjestelmän perversio on suojelun ja väkivallan, rakkauden ja vihan asettuminen symbioottiseen suhteeseen; suojellakseen on oltava väkivaltainen ja kyetäkseen väkivaltaan on rakastettava (ks. Bourke 2000, 139–170; Kühne 1996, 187–189). Yksilötasolla katsottuna sotilailla oli kuitenkin vain vähän valinnanvaraa ja vaikutusmahdollisuuksia suhteessa koko sotajärjestelmään, ja on eri asia kritisoida koko sotajärjestelmän perverssiä toimintalogiikkaa kuin epäoikeutetusti nähdä kaikki sotilaat moraalisisina ”kanssasyllisinä” seksuaaliseen väkivaltaan. Niissä olosuhteissa, joissa suomalaissoitilaatkin joutuivat toimimaan, väkivallasta kieltäytyminen ja pyrkimys suojella säilyivät moraalisisina valintoina. Monet muistelijat kykenivät myös irtautumaan tästä sodan logiikasta, näkemään toisten ihmisten inhimillisyyden yhteisesti jaetussa kurimuksessa ja tekemään moraalisia valintoja kärsimyksen lievittämiseksi.

SUOJAAVA VAI TUHOAVA SYMBOLISAATIO?

Teesinäni on ollut, että suomalaissoitilaiden harjoittamaa sukupuolista väkivaltaa voidaan ymmärtää osana sodan sukupuoli-järjestelmää ja sotilaille ominaista psyykkistä mielenmaismaa. Kotona odottava suojeltava nainen – joko aivan konkreettisesti tai sitten abstraktimmalla tasolla ”naisinajalapsina” (Cynthia Enloe, sit.

Marttila 2003, 83; Eifler 1999, 157) – oli miehille ratkaiseva syy jatkaa sotimista rintamalla. Olen pyrkinyt osoittamaan, että tähän liittyi etäiseksi kasvava suhde naisiin, jotka muuntuivat toisaalta yliseksuaalisesti ja toisaalta ihanteellisesti latautuneiksi symboliobjekteiksi. Näin suojelija–suojeltava -asetelma kantoi varjonaan sukupuolisen väkivallan potentiaalia.

Mikä on symbolisaation suhde tuhoavuuteen? Väkivallan ja kielen suhde on tulkittavissa niin, että sotilaiden seksuaaliset tai idealisoivat diskurssit ja niiden takana vaikuttavat kulttuuriset merkitysjärjestelmät sellaisenaan synnyttävät seksuaalista väkivaltaa. Täten kieli normalisoi tietyt käsitykset naiseuden, mieheyden ja sotilaana olemisen suhteesta sekä positioidi naisen seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Ajatusmallilla on selitysvoimaa, mutta mielestäni kaava ei ole näin yksiviivainen. Seksuaalisen väkivallan syyt ovat syvemmällä kuin kielessä, ja kielellinen symbolointi voi olla myös ratkaisuyritys koettuihin ristiriitoihin ja aggressioihin.

Korsuperinne-aineistossa itse väkivallasta kertoneet muistelijat (A1–A9) näyttävät sijoittuvan siihen sotilaiden joukkoon, joille suhde naiseen oli heikoimmin latautunut joko ihanteelliseksi tai yliseksualisoituneeksi. Tämä voi hyvin olla yhteydessä heidän kykyynsä ja haluun nostaa asia esiin muistelmissaan. Sotilasraiskaajien tai ruumiinhäpäisijöiden oma ääni ei kuulu aineistossa suoraan, ja olen etsinyt väkivallan taustalta löytyvää mielenmaismaa lukemalla yleisemmin veteraanien kuvauksia suhteestaan naiseen ja seksuaalisuuteen. Idealisaation ja seksualisaation välinen jännite tulee muistelmissa selvästi näkyviin, mutta pidän tätä symbolisaatiota ennemmin ratkaisuyrityksenä koettuihin aggressioihin ja ristiriitoihin kuin väkivallan varsinaisena synnä. Muistelijat kykenivät antamaan kieliasun niille samoilta psyykkisille jännitteille, jotka tulkintani mukaan johtivat toisten sotilaiden kohdalla väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Kieli kykenee manamaan väkivaltaa esiin kärjistämällä esikäsitteellisiä jännitteitä ja rakentamalla niiden ratkaisuksi

väkivallan kulttuurisen näyttämön, jossa väkivalta ohjautuu kohteeseensa – tässä tapauksessa neuvostonaissotilaiden kehoon. Silti tunnetun ja koetun maailman kielellistäminen voi tarjota mahdollisuuden etäisyydenottoon välittömistä haluista ja muodottomista peloista, ja psyykkisten ristiriitojen symbolointikykyä voidaan pitää myös niiden käsittelykykyä. Tämän artikkelin puitteissa jää pohdittavaksi, erottavatko raiskaajasotilaita muista sotilaista nopeat ääriheilahtelut idealisaation ja seksuaalisaation välillä vai ennemmin latteaa symbolointikyky suhteessa koettuihin jännitteisiin.

Olen kiitollinen Markku Hyrkkäselle, Tiina Kinuselle, Atte Oksaselle, Vesa Talvitielelle, Tuomas Teporalle ja Jussi Turtiaiselle laajoista kommentteista ja keskusteluista, jotka ovat olleet suureksi avuksi artikkelia muokatessa.

FM Ville Kivimäki on jatko-opiskelija Åbo Akademin historian oppiaineessa ja toimii tutkijana Suomen Akatemian tutkimushankkeessa Rauhan tultua jatkunut sota. Toisen maailmansodan jälkivaikutukset suomalaisessa yhteiskunnassa n. 1944–2000.
ville.kivimaki@abo.fi

AINEISTO

...Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto. Korsuperinteen keruukilpailu 1974: *Korsuperinne*-aineiston muistelmiin, joissa käsitellään neuvostonaissotilaisiin kohdistunutta seksuaalista väkivaltaa, on viitattu tekstissä merkinnöillä A1–A9. Merkinnyt B1–B26 viittaavat muistelijoihin, joita on käytetty kuvaamaan sotilaiden yleisempää suhtautumista naisiin. Kansanrunousarkiston kanssa on sovittu, että viitemerkintöjen takana olevien muistelmakohtien ja muistelijoiden todellisen henkilöllisyyden löytämiseksi on käytettävä Kansanrunousarkiston hallussa olevaa listaa, josta paljastuvat täydelliset lähdetiedot.

...Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto. ”Satasärmäinen nainen” -elämäkertakirjoituskilpailu 1991: SATA 71 = Naiskertoja, 18187–18246.

...Pohjois-Karjalan museo, kuva-arkisto (PKM): PKM 1 = kuva 13362, Toivo P:n kokoelma.

KIRJALLISUUS

...Ahlbäck, Anders 2006: *Den beväpnade manligheten. Kön och nationalism i det mellankrigstida Finlands värnpliktsarmé, 1919–1939*. Åbo Akademi, Åbo.

...Beck, Birgit 2004: *Wehrmacht und sexuelle Gewalt. Sexualverbrechen vor deutschen Militärgerichten 1939–1945*. Krieg in der Geschichte 18. Schöningh, Paderborn.

...Bourke, Joanna 2000: *An Intimate History of Killing. Face-to-Face Killing in Twentieth-Century Warfare*. Granta, London.

...Eifler, Christine 1999: Nachkrieg und weibliche Verletzbarkeit. Zur Rolle von Kriegen für die

Konstruktion von Geschlecht. Teoksessa Eifler, Christine & Seifert, Ruth (toim.): *Soziale Konstruktionen – Militär und Geschlechterverhältnis*. Forum Frauenforschung 11. Westfälisches Dampfboot, Münster, 155–186.

...Fanon, Frantz 1967: *The Wretched of the Earth*. Penguin, Harmondsworth.

...Flood, Michael 2007: Men, Sex, and Homosexuality: How Bonds between Men Shape Their Sexual Relations with Women. *Men and Masculinities*, tulossa.

...Goldstein, Joshua S. 2004: *War and Gender. How Gender Shapes the War System and Vice Versa*.

Cambridge University Press, Cambridge & New York.

...Grönfors, Martti 1999: Miehen arin alue. Maskuliinisuus, seksuaalisuus ja väkivalta. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere, 223–236.

...Gubar, Susan 1987: "This Is My Rifle, This Is My Gun": World War II and the Blitz on Women. Teoksessa Higonnet, Margaret R., Jenson, Jane, Michel, Sonya & Weitz, Margaret Collins (toim.): *Behind the Lines. Gender and the Two World Wars*. Yale University Press, New Haven & London, 227–259.

...Higonnet, Margaret R. & Higonnet, Patrice R.-L. 1987: The Double Helix. Teoksessa Higonnet, Margaret R., Jenson, Jane, Michel, Sonya & Weitz, Margaret Collins (toim.): *Behind the Lines. Gender and the Two World Wars*. Yale University Press, New Haven & London, 31–47.

...Jokinen, Arto 2000: *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press, Tampere.

...Junila, Marianne 2000: *Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. Bibliotheca Historica 61. SKS, Helsinki.

...Kempainen, Ilona 2006: *Isänmaan uhrin. Sanakäyttöä Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Bibliotheca Historica 102. SKS, Helsinki.

...Kinnunen, Tiina 2006: *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeä*. Otava, Helsinki.

...Kristeva, Julia 1993: *Nations without Nationalism*. Columbia University Press, New York.

...Kühne, Thomas 1996: "... aus diesem Krieg werden nicht nur harte Männer heimkehren". Kriegskameradschaft und Männlichkeit im 20. Jahrhundert. Teoksessa Kühne, Thomas (toim.): *Männergeschichte – Geschlechtergeschichte. Männlichkeit im Wandel der Moderne*. Campus, Frankfurt/M. & New York, 174–192.

...Kühne, Thomas 2002: Imaginierte Weiblichkeit und Kriegskameradschaft. Geschlechterverwirrung und Geschlechterordnung, 1918–1945. Teoksessa Hagemann, Karen & Schüler-Springorum, Stefanie (toim.): *Heimat–Front. Militär und Geschlechterverhältnisse im Zeitalter der Weltkriege*. Campus, Frankfurt/M. & New York, 237–257.

...Lintunen, Tiina 2006: *Punaisen naisen kuvat. Vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset*. Painamaton poliittisen historian lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto, Turku.

...Marttila, Anne-Maria 2003: *Ruumiin politiikkaa. Nationalismi, etnisyyt ja seksuaalisuus naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan näkökulmasta Bosnian ja Kosovon konflikteissa*, Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 25. Turun yliopisto, Turku.

...Marttila, Anne-Maria 2005: Nationalismit, maskuliinisuudet ja naisiin kohdistunut seksuaalinen väkivalta Bosnian ja Kosovon konflikteissa. Teoksessa Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.): *Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan*, Väki Voimakas 17. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere, 28–52.

...Merridale, Catherine 2005: *Ivan's War. The Red Army 1939–45*. Faber & Faber, London.

...zur Nieden, Susanne 2002: Erotische Fraternisierung. Der Mythos von der schnellen Kapitulation der deutschen Frauen im Mai 1945. Teoksessa Hagemann, Karen & Schüler-Springorum, Stefanie (toim.): *Heimat–Front. Militär und Geschlechterverhältnisse im Zeitalter der Weltkriege*. Campus, Frankfurt/M. & New York, 313–325.

...Oksanen, Atte 2002: Yksin kaikkia vastaan: Kalervo Palsan maskuliininen hulluus. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 15:4, 18–29.

...Peltonen, Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki.

...Pennington, Reina 1997: Offensive Women: Women in Combat in the Red Army. Teoksessa Addison, Paul & Calder, Angus (toim.): *Time to Kill. The Soldier's Experience of War in the West 1939–1945*. Pimlico, London, 249–262.

...Pipping, Knut 1978/1947: *Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944*. Otava, Helsinki.

...Portelli, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, SKS, Helsinki.

...Price, Lisa S. 2001: Finding the Man in the Soldier-rapist: Some Reflections on Comprehension and Accountability. *Women's Studies International Forum* 24:2, 211–227.

...Saromaa, Sanna 2004: Raiskaus sodassa – hormonaalisesti välttämätön. Sotaraiskauksen hegemoniset diskurssit *Time Magazine*ssä ja *Newsweek*issä 1992–2000. Teoksessa Valenius, Johanna (toim.): *Ajankohta 2004. Poliittisen historian vuosikirja*. Helsingin yliopisto, Helsinki, 89–108.

...Siltala, Juha 1994: Tunteita vastaan panssarituneet miehet. Klaus Theweleitin analyysit miesten fantasioista. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.): *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere, 181–202.

...Siltala, Juha 1996: Röda gardets kvinnor. *Historisk Tidskrift för Finland* 81:1, 1–27.

...Säävälä, Hannu 1999: Miehenä psykologiaa. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere, 52–73.

...Theweleit, Klaus 1985a: *Männerphantasien 1: Frauen, Fluten, Körper, Geschichte*. Stroemfeld / Roter Stern, Basel & Frankfurt/M.

...Theweleit, Klaus 1985b: *Männerphantasien 2: Männerkörper – zur Psychoanalyse des weißen Terrors*. Stroemfeld / Roter Stern, Basel & Frankfurt/M.

...Valenius, Johanna 2004: Elämää organisoidussa viidakossa. Maskuliinisuus, sotilaallinen kuri ja raiskaus *Casualties of Warissa*. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 17:4, 35–45.

...Virtanen, Irja 2006/1956: *Kenttäharmaita naisia*. Tammi, Helsinki.

TAINTED ANGEL. FINNISH SOLDIERS' SEXUAL VIOLENCE TOWARDS SOVIET FEMALE SOLDIERS AND THE GENDERED MINDSCAPE OF WAR

The article addresses Finnish soldiers' sexual violence towards Soviet female soldiers during the Second World War. The aim of the study is to outline culturally influenced psychodynamics to be found in the background of sexual violence. The article analyses soldiers' gender-related fantasies, fears and perceptions.

War polarizes gender perceptions. To experience their lives as meaningful, soldiers needed a pure object worth their sacrifices. This task was given to idealized women. At the same time with this idealization, frontline soldiers strongly sexualized women. Women became distanced to angel/whore objects, which were charged with strong fears, desires, and expectations. This configuration was furt-

her heightened by soldiers' young age and insecurity of their own manliness. The relation to women was crucial for soldiers' manly self-image, which was elaborated and defined through women.

Women's idealization, sexualization, as well as the discrepancy between these two were likely to produce misogyny. Soviet female soldiers became the scapegoats of this repressed hatred. Soldiers conducting sexual violence took enemy female soldiers as their instrument, through which they forced the distanced and imaginary "woman" under their power to become controlled and disgraced objects.